

Борис Лазих

ПАРИЗ, БЕСКРАЈНИ ЛАВИРИНТ САМОЋЕ

Радивоје Станивук: *Ритмови мегалополиса*, Просвета, Београд, 1997.

Станивукова збирка *Ритмови мегалополиса* јесте од оних ретких, драгоцених књига које проблематизују живот у великим мегалополисима с краја двадесетог века. Ова књига о Паризу данас, такорећи, и нема свој пандан на француском језику. Најближа по осећању могла би јој бити Молпоаова збирка *Јавни домен*, иако се у њој аутор мотивски не везује само за Париз и Француску, већ остварује прозна и путописна искорачења која се урањају у урбану атмосферу америчких и азијских мегалополиса. Париски стихови Радвоја Станивука најпре би се могли сагледати кроз један песоовски разуђени стих што пева о положају песника у модерном свету (сетимо се Песоиних дијалога са Волтом Витменом), као што би се могли уписати у једну богату традицију певања о Паризу чије модерне зачетке налазимо раскошно остварене у Бодлеровим *Цвећовима зла* а потом у Аполинеровим или Преверовим сликама о граду на Сени.

У својој збирци Станивук проблематизује двојако питање: сам емигрантски живот као такав, али и живот уметника у туђини и, тачније, сам смисао певања у данашњем свету и положај песника у њему (о овој димензији Станивукова певања, теми којој песник посвећује релативно замашан простор у свакој од својих збирки, могла би се написати читаво једна студија). У том смислу, ова књига стихова, обојена интимистичком лириком самоисповедног тона, местимично прелази у својеврсну критику друштва (западноевропског, меркантилног, материјалистичког) и у бунтовне изливе гнева упућене једном утилитаристички ус-

тројејном свету који стреми ка томе да од грађанина створи потрошача а од појединца највулгарнијег купца, како би умео да каже Торо, несувислих производа, односно, сасвим неотребних ствари.

Радницима, ионако, нико ништа није обећавао, онамо, док су насељавали западне земље. Уметницима, још мање. Онима који могу да живе само од дотација и стипендија, онима, од којих један између хиљаду доживи да му књига постане бестселер и да од свог списатељског рада себи створи заралу и хлеб. У неколико изванредних стихова, Станивук указује на пут којим се од уметника гладнице ствара тржишно профитабилна појава и од његових стихова меркантилна добит: Станивук нева: *Само се на гладне године, љуне магле и дима, / калем и истинска поезија. / То добро знају властни и жене им, културнирегери, / и радећи за добро овог народа, / људе се да изгладне, љоћом да убију, сваког љесника. / Појтом одрже љригодне говоре, / створе митологије и легенде, / и кроз деценију две, џај-џа-рај, / већ добро ради — љрговина! / Они шћо шћек су сћасали, са завишћу буље у излоге: / „Шћо већ писам мрћав, шћо значи — љоћребљив!” / О шћреба, ко љса, убићти, / убићти, сваког љесника!*

Индикативно је за разумевање целокупне збирке ово указивање на процес митологизације песничке биографије која потом служи као подлога за продају и растурање његових књига (не само растурање у Вуковом смислу „рашиљања” по књижарама). Да би се дошло до ове горке и трезвене констатације, треба прећи пут (кроз књигу) од досељавања у град светлости, ишчитати изванредне стихове о спољашњој лепоти Париза, импрегнирати се атмосфером града коју је Станивук интимно доживео и коју је носио у себи дуги низ година. Атмосферу — разоткривану кроз чврсту семантичку структуру обликовану ослањањем о четири годишња доба, о четири дуга, довољно дугачка париска кварта, кроз која читалац може да осети особеност самога града, особеност која ће да зрачи и да се разоткрива, често, и кроз пушта предграђа (уистину, онај који — попут писца ових редова — познаје Париз позна такође суморност и тугу тих дугих, бескрајно дугих авенија Пантена, Мондреја, Роменвила, у којима све тихо бива, годинама, у којима се, скоро, ништа, дословно, никада не дешава, а која могу тако да му се привиђају, ко Београд Црњанском, једном у туђини, једном далеко од њих, у још горем, у још луђем свету — у властитој ошцабини!). Ту атмосферу чине јединственом кише Париза, које ситне сипе са небеса, данима, бескрајно (песма „Киша”), и од којих се може бежати само у спиле подземних железница где *сабласна* [је] *љишћина встћјалог ваздуха* — кога, узгред буди речено, препознајемо у надолазећем метроу београдском, кроз истоветну устајалост на станици „Вуков споменик” Беовоза — и куда песник, досељеник, себи казује: *љривикаваш се на скученостћ, на безобзирностћ и на варваре, на неосетљивостћ и на ојћућелостћ* тешћећи се помишљу, самоироничном колико и немоћном у своме бесу: *бићеш и љи једном добар грађанин, bien intègrè, шћо значи скоћ!*

Добро интегрисан: ето синтагме којом француске власти већ петнаест година бомбардују имигрантске становнике далеких приградских насебина, форсирајући контроверзно тумачење устава и идеје о

„Републиканском пакту” (у Француској, барем званично, поштовање устава и његово извршавање чини од појединца Француза — уколико има француско држављанство — без обзира на боју коже, расно порекло или вероисповест). Уколико политичка и социјална позадина књиге и савремена димензија француског друштва са краја века у њој читаоцу није сасвим доступна и чини му се страном, емоција којом је она означена у Станивуковој књизи више је него јасна: тескобност, осамљеност, загуљеност јединке у многомилионском граду, у цивилизацији са краја двадесетог столећа у којој је грађанин тек регуларни давалац пореза и добро утренирани потрошач. Интегрисаност која више не значи саживљеност са културном и уметничком прошлошћу Француске, интегрисаност која песнику једва допушта да тек шетајући градом обилази места куд становаху и живљаху Бодлер, Иго, Балзак и његови ликови, Флоберови Бувар и Пекише (предивни, тихи канал Сен Мартен кога љубљаше Данило Киш), постаје дугогодишња осамљеност сред улица града где сви имају ујучена, анелична лица силованих и сајрићих. Песник стипано (али и са страшћу безнадежног) испишује да *по шуробним сџановима шетљају сени и чују се гласови демона*, и да *повоздан истии, монојџном глас бруји са свих радио-сџаница / о грађанским слободама, људском брајсџиву и једнакостџи, / али, где су џиу једнакостџи и слобода, / ... где је џиу брајсџиво, изузев у банџи, где иштерес џлоди иштерес*.

Реч интерес, реч профит, реч технологија, честе су у овој књизи стихова. Ти, такорећи, основни постулати којима функционише модерни, савремени свет, тај свет и његова технологија биће зато за Станивука жрвањ, монструозни Голем и Молох којим се, сред бескрајних мегалополиса, данас уништава човек. У том смислу он и напада, заједно с Песоом, Маринетија и његову модерну визију света и жестињу којом би овај требало да се остварује. Станивук, јасније, напада фашисту и тиме констатује колико су блиски сам модерни свет као такав и његова технологија с тоталитарном визијом света у којој је ова тек оруђе у рукама оних који би да подјарме, орвеловски гледано, сваког појединца. Док Маринети, Станивук сетно записује, *беше чак и џесник*. Песнику остаје, дакле, запрепантгеност. Запањеност, запрепантгеност пред том јурњавом, пред сулудом екзибицијом људског поживотињења у западним мегалополисима где се само јурца, ради и стиже, пред тим сулудим ритмом поживинчења кроз који се стиче сурово, и страшно. Та запрепантгеност, један је од основних утисака који остаје по читању ове књиге. Песников се живот у свету брзине претворио у сведочење о згађености.

На коњу, остаје му само да сведе рачуне са собом и светом. Они који уживају у благодегима уметности, најчешће њу саму неправилно схватају. Они други, који уметност носе у себи и који стварају, и који би, најпосле, најисправније умели да уживају у њој, притешњени материјалном оскудицом, застају пред вратима њима недоступних светилишта духа. То је данас постао Париз, град-музеј и град светлости, и то јесте оно што песник жели да нам саопшти. *Песнику* остаје да *заволи самоћу* и људе, анонимне, безимене и неме, осамљене попут њега самог, остаје му да *заволи* и *ону косу, сџићу* париску кишу која уме да сиши са небеса, педљама, као метафора самог париског живота, као најдубља

нит водила kroz vaпpедну књигу стихова о Паризу пгто се вивалдијевски испиcује кроз сва четири годишња доба, и пад којима, симболички, пљунгги, *киша досаде, над помраченим градом.*

Станивук зато позива песника да се опpости од својеврсне комедијантске визије живота, којој сам, као посленик богова, не може да припада, јер, у таквој се визији живота *само ждере, ринџа, јебе и убија.* Напослетку, *Они ће, свеједно, од њега мртвог створити Орфеја а од стихова његових тржишни производ.*

Међутим, то братство, и једнакост, Француска — братство и једнакост унижених многомиллионских бића живота згурених сред тмине овоземалских мегалополиса чијих владара идеал остаје сан о изградњи куле вавилонске (којој је уосталом, у овој књизи песама град светлости тек метафора) и сред које би, напослетку, лице свакога човека требало да буде згажено чизмом Великог брата, то побратимство, дакле, биће нађено, ипак, и остварено, у души песниковој, у духу његовом, који пева, о *раној мелодији јуџира, на Менилмонтану, куд недалеко од џирга џродавци шире / шарене своје џијачне џезге.* То јутро измирења, у коме *врева шџио улази у џоре дана, / џијако обично, џијако свакидашње, / на безброј језика, на безброј нагласака, то јуџиро свих јуџира, / на Менилмонтану* отвориће простор среће у једној збирци у којој тескобност и бунт, осамљеност и промепа резигнација ипак не успевају да у песниковој визији угуше слуђене могућности радосног зближавања међу људима. Свакодневни обред препознавања раскопи и лепоте живота, који се јавља са истовременим дугосатним, самотничким ходањем улицама града, контрапункт је онпгтем утиску разочараности у друштво и у свет, онаквима каквим се они представљају. И тако, унутрашњи живот песников, обликован ритмовима самога града: *Један живоџи, бесџомођан, и без сврхе, сети нас речи или фрагмената речи, интервјуа, стихова Црњапског из његовог — недобровољног — лондонског еџила.* И кад песник буде пожелео да се удаљи од те разорне констатације о промашености света, он ће, попут Црњапског, посегнути за спољашњом лепотом света, за пгицама, цвећем, за децом: *живоџи, нахрани ме белим, сунчаним и џлавим цвешовима, / не остављај ме самог, на зеленој клуџи, / џуспџи да леџи, голубови: / Тако сам храбар, џијако сам слаб / као деџи шџио ме из колевке, / џијек џробуђених очију, саучеснички гледа; и, попут Црњапскога, у бунилу чежњи и заумне страствености, призиваће, сред непчаних измаглица пгто се пружају ноћу под Ајфеловим торњем, Победника, и, као белог лабуда, паупгтени Београд: *али се онда сеџим моје испуцаде земље с бреговима, / сеџим се обалских димњака једног речнога града, / и брода који уџловљава у луку: / брода, шџио долази из будућег времена.**

То је тај „Монолог” (тачније, унутарњи дијалог са самим собом, својеврсна поетичка окосница књиге — која је и условила чињеницу да критичар у овом приказу избегава неутралнији израз „лирски субјект”, док говори о њеном лирском јунаку), „Монолог” којим је Станивук изградио свој париски рукопис, *ко сваки разбијени киоск, / ко сваки разбијени човек, / у време џуспџошења.* Беспомођан, сломиен (како вели химнички спевана песма с краја *Риџмова*) но само наизглед разоружан.